

રજપુત બોધરાજ

યાને

જાતી હિત.

ભાગ ૧ લો.

પ્રકાશક.

મુખ્યદ્વારગામ રજપુત બોધરાજ " જાતી મંડળ."

૧૨૫૫ થી જગજીવલદાસ કરમનહાસ મહેતા

ભુવેશ્વર બોધપાઠો ધર નગર ૧૯૧૧-૧૯૧૨

વિષય.

જાતીગીત ભુવેશ્વર વિ. લાલજી બેચી.

રાજાડ ડાંગમકર.

સર્વે દેસ રજાસીત.

આવૃત્તિ ૧લી

પ્રત ૧૦૦૦

મંડળ ૧૯૭૩

કે. સી. ૧૯૧૬

મુખ્યદ્વાર.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૫૫૮ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ સ્થાપિત-૨

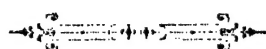
વિષય સંપ્રદાય : ૪ : ૬ ૬૬

રજપુત ભોઈરાજ

યાને

જ્ઞાતી હિત.

ભાગ ૧ લો.

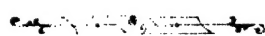


પ્રકાશક,

મુખ્ય ધારગામ રજપુત ભોઈરાજ “ જ્ઞાતી મંડળ.”

તરપૂથી જગજીવનદાસ કરસનદાસ મહેતા.

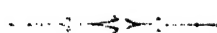
બુલેદ્ધર ભોઈવાડો ઘર નંબર ૧૦૧ ૧૦૨.



લેખક,

જ્ઞાતીગાર બુધરજી વિ. લાલજી જોશી.

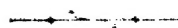
રાણાકંડોરણાકર.



સર્વ હક સ્વાધીન.

આવૃત્તિ ૧લી

પ્રત ૧૦૦૦



સંવત ૧૯૭૩

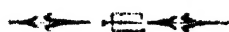
ઈ. સ. ૧૯૧૬

મુખ્ય ધ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

ક્રમ ૨૦૮

!! વિનંતી પત્ર !!



રા. રા. શ્રીમાન શ્રીયુત વિદ્રંવર મહાશય વેદમૂર્તિ મુંબઈ
રજપુત ભોઈરાજની બાર ગામની જ્ઞાતના પુરોહીત (ગોર)
ભૂધરજી વિ. લાલજી દેવજી જોશી.

ગામોટ

રાણા કંડોરણાકર

મહાનુભાવ !

આપે જ્ઞાતિહિત ભાગ ૧ લો એ નામનું પુસ્તક અમારી
જ્ઞાતિની ઉન્નતિને માટે અથાગ શ્રમ લઈ તયાર કયું છે. અને
બનતી મહેનતે તે કામ આગળ ચલાવવા મહાભારત પ્રયત્ન કરી
રહ્યા છે. ઉપરોક્ત તમે યજમાનોના ભલાને ખાતર લેખક
તરીકે તેમજ ખીજી તમામ બાબતોમાં સમદૃષ્ટિથી સલાહકાર
તરીકે તન મનથી જે ન ભુલી શકાય તેવી કીંમતી મદદ આપના
અમૂલ્ય વખતને રોકી આપો છે તે માટે અમે ખરા અંતઃ
કરણથી આપનો ઉપકાર માનીએ છીએ.

તા. ૨૭ મી અક્ટોબર ૧૯૧૬.

લી. આજ્ઞાકિત શેવકો,

ભોરારજી રૂગનાથ અંબાવાળા.

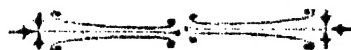
જગજીવનદાસ કરશનદાસ મહેતા.

મુંબઈ રજપુ. ભોઈરાજ બાર ગામની જ્ઞાતીના

વસ્તીઓના દંડવત પ્રણામ.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પાનું.
જન્મી જગતમાં શું કયું ઉપકારનું સદકામ તે!	
હરીગીત છંદ.	૧
આપણી ઓળખાણ.	૨
રજપુત ભોઈરાજ જ્ઞાતિના રીત રીવાજો.	૪
રજપુત ભોઈરાજ વિષે દંતકથા.	૮
ઇતિહાસિક બાબત.	૧૦
પત્નિ પ્રત્યે પતિની ફરજ....	૧૭
બેદરકાર જ્ઞાતીબંધુઓ યાને આજની ઉછરતી પ્રજાનો સ્વદોષ. કવાલી.	૨૦
શ્રીમંતને જ્ઞાન યાને જ્ઞાતીનું જગવાતું માન. પદ.	૨૨
શીખામણના બે બોલ	૨૩
ગરીબ જ્ઞાતીબંધુઓની શ્રીમંતો તરફ અરજ. ગઝલ	૨૫
સ્ત્રીઓના સ્વધર્મ.	૨૬
સ્વર્ગવાસી ગોકલદાસ કુંવરજીનું જીવન ચરિત્ર.	૨૯
જ્ઞાતિ બંધારણ.	૩૩
મુંબઈ બારગામની નાતના મુખ્ય ગ્રહસ્થો	૩૪
મુંબઈમાં વસ્તી બારગામની પેટા જ્ઞાતીઓના આગેવાનો યા ટ્રસ્ટીઓ.	૩૫
દેશાવરમાં વસ્તી બારગામની પેટા જ્ઞાતીઓના આગે વાનો યા ટ્રસ્ટીઓ.....	૩૭



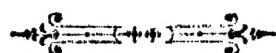
શાંતિ હિતચિંતક.



સૌમ્યદર્શન, ગગારવરૂપ બાઈ જશોદાબાઈ
નારાયણદાસ મેહતા. — મુંબઈ,



अर्पण पात्रिका:



સ્વધર્મપરાયણ જ્ઞાતિ હિતચિંતક ગંગાસ્વરૂપ સૌમ્ય દર્શનિય !
મહાનુભાવ પુન્ય બાઇ શ્રી જશોદાબાઇ નારાયણદાસ પ્રતિ
મુબંઈ.

હરીગીત બંદ.

જશ જનમને જગમાં, સ્વજનતિનાં કરી કામો રૂઝાં !
 શોભા વધારે સ્વજનમાં મર્યાદામાં વિરલાં ભલાં !
 દાઝે છે જનું દાઝ દેખી જાતિયાંનું દુખને !
 ખાદુર થઈ આગળ ઉભાં દિપાવી જનુની કુખને !
 ઈર્ષા પીડા હરવા કરો છો મથન ધન મન વાવરી !
 નાતિ ઉત્તેજન આદ્યું પૂન્યે ભણું પગણું ભરી !
 રાત્રિ સમું બહુ ગાઢતિમર જાતિમાં જમી ગયું,
 યશસ્વિ થઈને ચંદ્ર સરખાં તે તિમિર હરવા ચત્તું.
 નયનો મહી મીઠા અમી ! દાઝમાં ભરી પુરી દયા !
 દાતાર ગુણ આગાર આ અન્ન પૂર્ણા ! કે વિજ્યા !
 સજ્જન અને નિજ નાત સેવામાં સહો નિશ ધ્યાન છે,
 ભૂદર-જશોદા રતન રજપુત ભોષમાં મૂલ્યવાન છે.

દેવી !

આપે આ જ્ઞાતિ હિત ભાગ પહેલો એ નામનું પુસ્તક બહાર પાડવા માટે છપામણીનો તમામ ખર્ચ આપી અમોને જે ઉપકારી કર્યા છે તેનો યદ્દક્ષિયિત્ બદલો વાગવા તેજ જ્ઞાતિ હિત ભાગ ૧ લો નામનું લઘુ પુસ્તક આપના ઉદાર ચિત્ત અને પૂણ્યવંત ચારિત્રો તેમજ સદ્ગુણાલંકૃત શાન્ત સ્વભાવથી લોભાઈ આપને સવિનય અર્પણ કરીએ છીએ. તે સ્વિકારી વધુ આભાર તમે લેશોજી. અને આશા છે કે વખતોવખત આવી રીતે જ્ઞાતી હી-તના સુકૃત કાર્યોમાં આપ મદદ કરતા રહો છો અને કરશો એજ મુંબઈ તા. ૨૭ મી અક્ટોબર ૧૯૧૬.

સંવત ૧૯૭૩ ના
કારતક સુદ ૧ ને
સુકરવાર.

લી. શેવંદા,

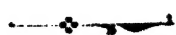
મોરારજી રૂગનાથ અંબાવાળા

જ. ક. મહેતા.

મુંબઈ બહારગામની જ્ઞાતીના ટ્રસ્ટીઓ.



પ્રસ્તાવના.



આજ કાલ સાર્વજનિક જ્ઞાતિઓમાં પોતપોતાની ઉન્નતિના ભાવે જ્યાં ત્યાં જોવામાં આવે છે. દિવસે દિવસે કેળવણીના ગોઠોળા પ્રચારને લીધે દરેક જ્ઞાતિઓમાં અભિમાનની તિવ્ર લાગણી ઉત્પન્ન થતી જણાય છે દરેક જ્ઞાતિમાં એટલુંજ જાણવાનું છે કે આપણે કાણ કીએ આપણી જ્ઞાતિ પૂર્વથી કયા વંશમાંથી ઉત્પન્ન થઈ છે અને તેની માહિતી મેળવવાની જરૂર છે. ઘણી જ્ઞાતિએ પોતપોતાની મૂળ ઉત્પત્તિ કોઈ કોઈ પુસ્તકદ્વારા બહાર પાડી પોતપોતાના મૂળ વ્રતાંતથી દરેકને જાણીતા કીધા છે. અને તેમ આપણે પણ આપણી જ્ઞાતિને તેથી બાબતથી જાણીતી કરવાની જરૂર છે.

આપણી જ્ઞાતિમાં આજકાલ ઘણાજ કેળવણીના અભાવ છે. જ્ઞાતિઅધ્યુઓમાં ઘણીજ કુરતા અદયા અને અહીન જ્યાં ત્યાં જોવામાં આવે છે સ્વાર્થ પણ દરેકને મન લાગે રહ્યું છે. દેખાદેખી જ્યાં ત્યાં ચાલુ રહી છે અદેખાઈતા પાર નથી, માન અને અપમાનનો હીસાબજ નથી, આવા કેળવણીના અભાવથીજ ઘણી હાનીને પ્રાપ્ત થઈ છે. અને કાંઈ પણ સારા કાર્ય કરવાનું સુજતું નથી. આ ઉપરથીજ આ જ્ઞાતિહિત ભાગ ૧ લો એ નામનું પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. કર્તાનો મૂળ ઉપદેશ જ્ઞાતિને સુધારવાનો છે તેમજ ખર્ચ શું છે તે સમજાવવાનો છે. જે જે વિષયો અપૂર્ણ છે તે આ પછીના જે જે ભાગોમાં બહાર પાડવામાં આવશે તેમાં સવિસ્તર હકીકત સાથે પૂર્ણ કરવામાં આવશે.

અમોને આશા છે કે આવા જ્ઞાતિના બહા કાર્યમાં દરેક જ્ઞાતિયંત્રુઓ અને દરેક દેશાવર રજપુત ભોદિરાજના વંશની જ્ઞાતિઓ તરફથી તેમજ તેમના આગેવાનો તરફથી ઉત્તેજન આપવામાં આવશે કે આ ગામનનો વધારે પ્રયાસ ચાલુ કરવામાં આવે.

શાંતી: અસ્તુ:-

લી.

મોરારજી રૂગનાથ

જગજીવનદાસ કરશનદાસ મહેતા.

પ્રકાશકો.



જ્ઞાતિ હિત

ભાગ ૧ લો.

૧૯૦૭

જન્મી જગતમાં શું કયું ઉપકારનું સદ કામ તે !

હરીગીત જંદની ચાલ

મીઠી મજા માણી બહુ પુલાઈને ફકડ ફર્યો
વહતો વગઈ મુખથી આગળ થતાં એટી ડર્યો
કોંધા ન કંઈ ઉપકાર ભાઈ લગાર બહાલી નાતને
જન્મી જગતમાં શું કયું ઉપકારનું સદ કામતે ૧

જાતિ તણું અભિમાન ના'વ્યું ખર્ચ ખોટા જઈ કરે
મુખાઈથી પરના અરે મુખ જઈને ઘર ભરે
નિજ બંધુને ભુલી ગયો ભુલી ગયો નિજ ધર્મને
જન્મી જગતમાં શું કયું ઉપકારનું સદ કામતે ૨

મિથ્યા કરી બકવાદ હાથપણ ડોળતો મોટો થઈ
ગરીબો તણી ના દાદ શુણી આંધળો આંખે રહી
વિચાર કર બહુવાર હાની થાય છે આ તુજને
જન્મી જગતમાં શું કયું ઉપકારનું સદ કામતે ૩

નિજ નાતમાં જઈ જોતપાચી બંધુઓ દુઃખથી રહે
 અન્ન વસ્ત્રના સાંસા થકી પરને પન્નારે રડવડે
 છાતી નથી કાં ફાટતી નીરખી સ્વન્તતિ દુઃખને
 જન્મી જગતમાં શું કર્યું ઉપકારનું સદ્ કામતેં ૪
 થઈ ઉંચ કેરા બાળ કરતા કામ રે કાસદ તણું
 રે રે શરમ પ્રિકાર એ અવતારથી મરવું ભણું
 સૂધારવા નિજ કોમને હૈયે નથી બળ કાં ત્હને
 જન્મી જગતમાં શું કર્યું ઉપકારનું સદ્ કામ તેં ૫
 શુષ્ક હેમ કેડું પાત્ર ઝાંખુ થઈ ગયું છે રાખથી
 બળતું બળે છે પાયમાં જોતો નથી તે આંખથી
 તે મૂળ કીર્તિ પ્રાપ્ત કરવા શું નથી ગમતું ત્હને !
 જન્મી જગતમાં શું કર્યું ઉપકારનું સદ્ કામ તેં ૬

અપુણી

આપણી ઓળખાણ

વહાલા રજપુત ભોઈરાજવંશી જ્ઞાતિબંધુઓ !

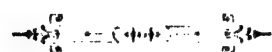
આજકાલ આપણી રજપુત ભોઈરાજ જ્ઞાતિ વિષે વિચાર
 કરીએ તો જણાશે કે આપણી કોમ એટલી બધી અધોગતિ
 માં આવી પડી છે કે તે જોઈ સુઝ અને વિચારવંત બંધુઓને
 પશ્ચાતાપ થયા વગર રહેશે નહીં. તેનું કારણ એજ છે કે આપ-
 ãણને ખીજી કોમના માણસો ખારવા, ઢીમર અને ખીજી ઉતરતી
 કુદ્ર જ્ઞાતિઓની પંક્તિમાં ગણે છે. તે શું આપણે શરમભરેલું

નથી ? ખરેખર ! તેવી કોમમાં આપણી ગણના થાય તો પછી આપણી મૂળ સ્થિતિ અને ગૌરવતાને મહાન ધક્કો પહોંચે છે. માટે નીચે સવિસ્તર હકીકત પ્રગટ કરવામાં આવી છે કે આપણે કુદ્ર કોમ જેવા ઉતરતી પંક્તિના નથી પણ રજપુત (ક્ષત્રી) છીએ અને તે જનસમાજને ત્યાં આપણા અજ્ઞાન (અજ્ઞાન) જ્ઞાતી બંધુઓની જાણ માટે નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે.

આપણે કોણ છીએ તે વિશે હજી કેટલાક અજ્ઞાન બંધુઓ સમજતા નથી. માત્ર ભોધરાજ છીએ એટલુંજ તેઓ જાણે છે; પણ ભોધરાજ કેમ કહેવાયા અને કઈ જાતમાંથી ઉત્પન્ન થયા તે જાણવાથીજ આપણી ખરી હકીકત ખીજતને સમજાવી શકાય એવા હેતુથી આ પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવ્યું છે.

(૧) પહેલાં તો આપણી જ્ઞાતિના ચાલુ રીતરીવાજોનું નિરિક્ષણ એટલે ધ્યાન દઈ વિચાર કરી જોવું તે કામ કરવાનું છે કે અમુક અમુક રીતરિવાજ શા કારણથી દાખલ થયા હશે અને તે દાખલ કરવાનું મહત્વ શું હશે તે ઉપર લક્ષ આપવાથી મૂળ વસ્તુ ઉપર પ્રકાશ પડે છે. આપણા વડાઓએ જે રીતરિવાજો દાખલ કર્યા તે વિચારીનેજ કર્યા હશે. અગર જાત ભાત અને રૂઢીના અંગે પરંપરાથી ચાલતા આવતા રીવાજો કાયમ રાખ્યા હશે. અથવા વખતને અંગે તેમાં જોઈતા સુધારો વધારો પણ કર્યો હોયો જોઈએ. પણ એટલું તો કહેવુંજ પડશે કે જે જે રીતરીવાજો દાખલ થાય છે તે મૂળ સ્થિતિના છેડા ઉપર લઈ જાય છે કારણ કે રીત

રીવાળે જાતના ગુણ અને સ્વભાવ દર્શાવનારા હોય છે. કહ્યું છે કે જાતનો સ્વભાવ નાશ થતો નથી “તુખમે તાસીર” એટલે જેના વીર્યથી જે ઉત્પન્ન થાય તેવા ગુણો તે માણસને લાગુ પડે છે એટલે રીતરીવાળે જોવા જરૂર છે કે જે ઉપરથી મુળ વસ્તુને પ્રાપ્ત કરી શકીએ !



રજપુત ભોધરાજ જ્ઞાતીના રીતરીવાળે.

(૧) કસુબો ! કસુબો અદ્રીજીને એક ખરલમાં વાટી નાંખવામાં આવે છે. અને તે વાટતાં વાટતાં અંદર પાણી નિયમસર નાંખવામાં આવે છે. અર્થાત અદ્રીજીને પાણીમાં ગાળી નાંખે છે તેવા ગાળી નાંખેલાં અદ્રીજીના પાણીને એક ત્રણ પાયાં વાળી સુંદર લાકડાની ઘોડી વચ્ચે બંધા અને સ્વચ્છ કપડાંની ગળણી લટકાવેલી હોય છે તે ગળણીમાં નાંખી ગાળીને નીતારવામાં આવે છે, તે નીતારવાળું પાણી નીચેની સુંદર રૂપાની કે પીતળની અડાણીમાં પડે છે. આ પ્રમાણે તે અદ્રીજીનું પાણી લાલ ગુઢા રંગનું તૈયાર થાય તેને કસુબો કહે છે. અને તે કસુબો સભામાં થોડા થોડા ભાગે દરેક માણસને પીવરાવવામાં આવે છે. હિંદુસ્તાનના ઘણા રાજા રાણાઓની કચેરીમાં આ પ્રમાણે કાવા કસુબો હજી પણ કાઢવામાં આવે છે.

(૨) આ કાવા કસુબાની રીત મૂળ તો રજપુતોમાંજ હતી પણ જેમ જેમ આ બાબતનો વધારે પ્રચાર થતો ગયો તેમ તેમ

ખીજી કોમમાં પણ દાખલ થયો પણ રજપુતોની કાવા કસુળા કાઢવાની રીત તો રજપુતોએ જ બાળવી રાખી જે ખીજી કોમમાં જોવામાં આવતી નથી. કારણ નકલ કરવામાં અકલ હોતી નથી એટલે રજપુતોની રીત રજપુતો જ બાળે. પણ કસુળા તો બધામાં દાખલ થયો હતો. હાલમાં જેમ ઠેકાણે ઠેકાણે પરદેશી ચીજો, પહેરવેશ, અને સુધારામાં આપણા ભારતવાસીઓ પશ્ચિમની બરાબર થવા મથન કરી રહ્યા છે; પણ તેમ કરતા પહેલાં તેઓ પોતાના ધર્મ, ગુણ કર્મ ભુલ્લી જઈ પશ્ચિમની પ્રબલ તત્વ મેળવી શકતા નથી અને અતો મૂઠ્ઠ તતો મૂઠ્ઠ થાય છે. તેમજ ઉપરની બાબતમાં થયું છે. પણ “ જાત વિના ભાત નહી ” તે પ્રમાણે ખડે તો રહસ્યનો જાણનારા જાણે છે હાલમાં જેમ આહ ટીકીન નો ચાલ છે તેમ આગલા વખતમાં એટલે ૫૦ થી ૧૦૦ વર્ષ ઉપર કાવા કસુળાનો ચાલ હતો. પણ તે ચાલ માત્ર રજપુતોનો જ હતો નહીં કે દરેક જાતમાં પણ કમે કમે તે ચાલ ખીજી કોમમાં શરૂ થયો હશે.

- (૩) રાજા રાણીની કચેરીમાં. ગરાસીયાઓની ડેલીમાં, અને જાગીરદારોની હવેલીઓમાં આગળના વખતમાં કાયમી કાવા કસુળા નિકળતા હતા, અને હજી પણ ઘણું સ્થળે નીકળે છે. આ વખતે કચેરીમાં, કે ડેલીમાં. ભાયાતો, જાગીરદારો, ગરાસીયા, પટેલો વીગેરે હાજર રહે છે. ભાટ ચારણો, જોષીઓ, ગવંયા, કંચનીયો. ભિક્ષુકો વીગેરે આગ્રયીઓ પણ હાજર થાય છે. અને દરેક પોતાનું કાર્ય ક્રમવાર બજાવે છે. રાજદારી બાબતોનો નિર્ણય પણ તે વખતે જ

થતો, દૂશ્મનો સામે પગલાં ભરવા પણ આ વખતેજ ઠરાવ થતો હતો. ગરાગ્રીઓમાં તેમ ભાયાતોમાં માંહે માંહે તકરાર થાયતો તેના શાન્તવન માટે કાવા કસુંગા કાઢવામાં અને કચેરીમાં બને પક્ષના વ્યક્તોને સામાસામા બેસાડી એકમેકને હાથે કાવા કસુંગા પીવરાવવાથી કલેશનો અંત આવ્યો તેમ સમજતું. કાવા કસુંગા તે એક રાજવંશીનું શાન્તીદ્રવ્યનું ચિન્હ છે. હવે આપણી ભોઈરજ જાતીમાં દરેક વખતે નાત ભેગી થાય ત્યારે કસુંગા કાઢવામાં આવે છે અને વધારે દ્રઢ ઠરાવ તો એ છે કે કાંઈ જાતી બંધુએ કાંઈ પણ ગુન્હો કર્યો હોય તે વખતે નાત નિર્ણય કરવા ભેગી મળે ત્યારે ન્યાય લેનાર માણસો કસુંગાને માટે અમુક પૈસા આપવા પડે છે અને કસુંગા આવ્યા બાદજ નાત ભેગી થવા કળુલ કરે છે જે રીવાજ રજપુત જાતીના સ્વભાવ પ્રમાણે બધી બીજી કોમ કરતાં રૂઢ છે.

અને તેની ખાત્રી નાતના આપડાઓમાં વર્ષોના વર્ષો થયા ચાલતા આવેલા કસુંગા ખાતાથી વધારે ખાત્રી થાય છે. કે તે લક્ષણો રજપુત રીત રીવાજને મળતાં છે. આ ઉપરથી તેમજ લગ્ન ક્રિયા વખતના કેટલાક વ્યવહારોમાં વધારો ઘટાડો યા ફેરફાર થયો છે. પણ મૂળ વ્યવહારનાં ચિન્હો ભુલીજવાયાં નથી. દીકરીને દાયજો આપવો જેને બીજી કોમો કરીઆવાર કહે છે પણ આપણામાં હાલ દીકરીને વસ્ત્ર દાગીનાં યથા શક્તિ આપવામાં આવે છે તો પણ દાયજો કહેવાય છે. કન્યા વિક્રય થતો નથી જો કે દેશાવરમાં હાલ માંડવો (બનનું ખર્ચ) લેવામાં આવે છે

પણ મુંબઈની બાર ગામની નાતમાં અત્યંત ગરીબ માણસ કન્યાના સાસરીયાં તરફથી એક પાઈ પણ લેતાં નથી. એ બાબત પણ આપણી ઉચ્ચતા પ્રગટ કરે છે.

ખારવા ઢીમર કે તેવી ઉતીર્ણ કુદ્ર જાતોમાં સ્ત્રિયો લાજ (ધુંધટો) કાઢતી નથી પણ ખુલ્લે મોઢાઢે ફરે છે. પણ આપણી જાતીમાં દેશાવરના તમામ ગામોમાં લાજ કાઢવામાં આવે છે. અને આપણી જાતીમાં કેમ ચાલ હોવો જોઈએ ! જો આપણે કુદ્ર વર્ણ હોઈએ તો પછી કુદ્ર કોમની માફક લાજ કાઢવી જોઈએ નહીં પણ રજપુતોને ઓજલ રાખવાનો ધારો જુના વખતથી ચાલ્યો આવે છે અને હાલમાં પણ કાઠીયાવાડમાં ઘણા રાજા, રાણા કાઠી રજપુતોમાં સ્ત્રીઓને ઓજલ (પડદાનશીન) રાખવામાં આવે છે. પણ નાના ગરામીયા, જાગીરદાર રજપુતોએ તો ગમે તેટલી અગવડતા વેઠી હજી સુધી તે રજપુત કોમને શોભા રૂપ અને મર્યાદાનું મહાન જંજીર જેમનું તેમ જાગવી રાખ્યું છે ધન્ય છે તેવા રાજસ્થન વિસ્તરોને કે જેઓ ગરીબી સ્થિતિમાં પોતાને હાથે ભાણા ભરી પોતાના ઘરના મલાજને તોડી રજપુત્રીઓને બહાર પગ દેવા દેતા નથી.

હવે આપણે આપણી બાબતપર આવીએ તો એવું અનુમાન થાય છે આપણા વંશજો એક રજપુત શાખામાંથી ઉતરી આવેલા છે. જેનું વર્ણન આગળ આપવામાં આવશે. પણ આપણે રજપુત હોવાથી ઓજલ તો હોવી જોઈએ એમ કોઈ કહશે તો જણાવવાનું કે: સમયને અંગે મુસ-

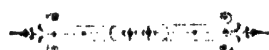
લભાન બાદશાહોની અંધાધુનીમાં જ્યારે આપણા વડવાઓ ગરીબ હાલતમાં આવી પડ્યા હશે ! અને તેવા કુ યોગને લઈ મુશલમાનોના હુમલાથી જન માલ, અને ધર્મત્યા દીકરીઓના શીયળ રક્ષણને માટે નાસભાગ કરતા આ બાબુ આવી વશ્યા ત્યારે ઓજલ જાળવવી એ ગરીબ સ્થિતીને અંગે અગડવતા રૂપ થવાથી. ઓજલ છોડી ઓજલના ચિન્હ તરીકે લાજનું ભૂપણ સાચવી રાખવા સુગમતા ભર્યું લાગવાથી લાજનો ધારો દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય તો તે સર્વ માન્ય ગણી શકાય એ બનવા જોગ છે. આ ઉપરથી પણ થોડી ઘણી સિદ્ધતા થાય છે કે આપણે રજપુત છીએ ! હવે આપણે ઇતિહાસીક આધારો સળગા હોવાથી રીતરીવાજો વિષે વધારે વિવેચન કરવા જરૂર નથી.

રજપુત ભોઇરાજ વિષે દંતકથા.

આપણી જ્ઞાતીના વયોવૃદ્ધ પુરૂષોપાસેથી નીચે મુજબ દંત-કથા સાંભળવામાં આવે છે કે પૂર્વ કાળને વિષે મારવાડમાં ભોઈ રજપુત રાજા વિક્રમશી નામે થઈ ગયો આ રાજા શંકર ભગવાન (મહાદેવ) નો અનન્ય ભક્ત હતો. એક વખત તે રાજા રાત્રે મૃતો હતો તેના સ્વપનામાં સોરઠી સોમનાથ મહાદેવે જઈ કહ્યું, હે રાજા ? તું મહારો પરમ ભક્ત છે, હું તારા ઉપર પ્રસન્ન છું માટે વર માગ ! વર માગ ! ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે હે ભોલાનાથ ! અમને મુસલમાનો વિધર્મી બનાવા અત્યંત જીલમ ગુજારે છે તો તેઓ મને હેરાન ન કરે તેવું વરદાન આપો. શંકર ભગવાને કહ્યું કે તસ્થાતું ! પણ હે રાજા તારે

એક કામ કરવું પડશે તે એવું છે કે:- મહારા ઉપર હમેશાં પવિત્ર ગંગાજળની ધારા થવી જોઈએ અર્થાત દરરોજ ગંગાજળનો અભિષેક થવો જોઈએ. કારણ સોરડમાં આ વખતે સારી બરોબર સેવા પુલ્લ થતી નથી. આ ઉપરથી રાજાએ કહ્યું કે મહારાજ હું આપના મંદીરથી એટલે સોરડથી ઘણો દુર હેશનો રાજા છું તો પણ હું બનતી તજવીજે સોરડના રાજા સાથે સમન્વિત કરી ગંગાજળનો બંદોબસ્ત કરીશ. આ વૃતાંત બન્યા પછી રાજાએ મહાવારમાં સભા ભરી સ્વપ્નાનીવાત કરી અને તે પ્રમાણે બંદોબસ્ત કેમ કરવો તેનો વિચાર કરતાં છેવટ નકી એમ થયું કે સદરહુ ભોઈ રાજાના વંશના ગરામીયા ભાયા-તો પીત્રાઈઓએ તે કામ કરવા ખીદું ઝડપ્યું અને ૧૦૦ એકસો પુરૂષ ભોઈ રજપુત વંશના તૈયાર થયા તે બધા નવ લોયા રાતા માતા યુવાન હતા. સોરઠી સોમનાથથી કાશીપુરી ૩૦૦ ગાઉ આશરે દુર છે એટલે કાશીથી તે સોરઠી સોમનાથના મંદીર સુધી એમ ત્રણત્રણ ગાઉ ને છેટે અંકેક ઉપર લાગ્યા પ્રમાણેનો યોદ્ધો કાયમ નીવાસ કરી રહ્યા હતા. કાશીથી કાવડો એક પછી એક આવવા લાગી તે એવી ગોડવણથી કે દરરોજ એક ગંગાજળની ભરેલી ગાગરો વાળી કાવડો સોમનાથ પહોંચવા લાગી. અને તેથી સોરઠી સોમનાથ મહાદેવ ઉપર ગંગાજળના અભિષેક થવા લાગ્યા. આમ થયા પછી કેટલેક વરસે તે વિક્રમગ્રી રાજાની દીકરીને દીર્ઘીનો બાદશાહ પરણવા આવવાનો હતો. પણ વિક્રમગ્રીએ દીકરી એક યવન જાતમાં આપવી તે કલંક રૂપ છે એમ સમજી બાદશાહને ના પાડી આથી બાદશાહે લડાઈ કરી પણ વિક્રમગ્રીએ સોમનાથ મહાદે-

વનું સ્મરણ કર્યું તેથી શંકરના પોઢીઆના મોઢામાંથી ભમરા નીકળ્યા અને તે ભમરાઓ બાદશાહના માણસને કરડવા લાગ્યા. જેથી બાદશાહનું લશ્કર પાયમાલ થઈ ગયું અને બાદશાહ હારી જઈ ભાગી ગયો, ને વિક્રમસીની જીત થઈ. ઇત્યાદી. આ પ્રમાણે દંત કથા કહેવામાં આવે છે પણ તેમાં કેટલી સત્યતા છે તે આપણે આગળ ઉપર ઇતિહાસીક દાખલાઓમાં જુએ તે તપાસ્યા બાદ કહી શકશું. કારણ ઇતિહાસીક દાખલાએ સિદ્ધ દ્રષ્ટાંત છે. પણ આવી દંત કથાઓ પણ કેટલીક વખત વધારે અજવાળું પાડે છે એ કાંઈ અતિશયોક્તિ ભરેલું નથી પણ ખરું કારણ પાછળથી જણાશે.



ઇતિહાસિક બાબત,

પૂર્વ કાળમાં આર્યાવૃતના ઉત્તર તથા પૂર્વ પ્રદેશમાં ઘણા ઠેકાણે રજપુત ભોઈરાજ વંશજોના છુટાં છવાયાં ગરાસ, જાગીરો, અને નાનાં નાનાં રાજ્યો હતાં એમ કેટલાક ઇતિહાસોમાં કે ઇતિહાસીક નોંધોમાં દ્રષ્ટીગોચર થાય છે.

જગન્નાથની મૂર્તિ નામક ગુજરાતી છાપાની ભેટના પુસ્તકમાં છેવટના ઉપસંહારમાં પાનાં ૨૧૨ માં લખેલું છે કે:—

“સત્તરમી સદીના આરંભમાં ફનાઈ વિધાધરનો પુત્ર અને “ભોઈ” રાજવંશનો આદી પુરૂષ ગજપતી

રામચંદ્ર દેવ સિંહાસને વિરજમાન થયો તેણે કુજ-
ગથી નાભી ભાગ મગાવી ને શ્રી જગન્નાથ દેવની
પુનઃ સ્થાપના કરી.”

આ ઉપરથી જણાય છે કે પૂર્વ હિન્દુસ્તાનમાં અને બંગા-
ળાને લગતી બાબુમાં ભોઈરાજ વંશી પુરૂષોના રાજ્યો હતાં
વળી તેજ છાપાની ભેટનું પુસ્તક નામે “ રૂપ નગરની રાજ
કુમારી ” માં જણાવેલું છે કે રૂપ નગરના રાજા વિક્રમસિંહ
સોલંકીની પૂત્રી (ચંચલ કુમારી) ને પોતાના જનાનખાનામાં
બેગમ બનાવવા માટે દિલ્લીના મોગલ બાદશાહ ઔરંગઝેબે
રાજા વિક્રમસિંહ પાસે માગણી કરી હતી. વિક્રમસિંહે તે માગણી
બાદશાહના સૈન્યબળની વિપુલતા જાણી, તેમજ પોતાનું નાનું
રાજ હોવાથી, લડાઈ કરવા લાલ નથી એમ સમજી, ચાતો પ્રજા
ઉપર જીલમી મુસલમાન લશ્કર જીલમ ગુજારશે. એવા મજબુત
કારણોથી ઘણીજ લાચારીએ કબુલ કરી હતી, પણ તે બાબત
ચંચલ કુમારીને બળેર મળતાં પોતે એક યવન જાતિના પુરૂ-
ષની પત્નિ થઈ શકે નહી, અને તેમ થાય તો આર્યાવૃતના
મહત્વને ધક્કો પહોંચે છે તેમજ એવું કલંકીત પગલું એક
વીર બાબાને અછાજતું છે એમગણી ઉદ્દેપુરના રાણા રાજસિંહ
ઉપર પત્ર લખી તે વિરાંગનાએ રાણાની મદદ માગી અને તેજ
પત્રમાં રાણાને પતી તરીકે કબુલ કર્યો. આ પત્રમાં તે વિજયવંત
થઈ, ઇશ્વરે સામું જોયું અને રાણો રાજસિંહ ગમે તે યત્નો કરી
ચંચલાને પોતાની રાજધાનીમાં રાજ મંદીરમાં લઈ ગયો અને
ચંચલાનું સત્ય પરમાત્મા આ રાખ્યું !

આ બાબતની ઔરંગઝેબને ખબર પડતાં અને પોતાની ધારેલી બાબતો થતાં બાદશાહ રાણા રાજસિંહનું વેર લેવા મોટા પડાવ સાથે તેમજ રસાણા સાથે અને જનાનબાનાની સ્ત્રિઓ સાથે ઉદેપુર ઉપર લડાઈ કરવા તૈયાર થયો. ઔરંગઝેબ ઉદેપુર રાજ્યની હદમાં કરાડ અને પર્વતોવાળા પ્રદેશમાં દાખલ થયો. આ વખતે રાણા રાજસિંહ પણ બાદશાહની વાટ જોઈ ભેટી પર્વતોની ટેકરીઓ ઉપર લશ્કર લઈ હાજર હતો. આ વખતે ઔરંગઝેબનું લશ્કર બે પર્વતોની વચ્ચેના ભાગમાં દાખલ થયું ત્યારે રાણા રાજસિંહે ઔરંગઝેબને લશ્કર સાથે એટલો બધો મુંઝવ્યો કે નીચેનું થોડું વર્ણન લખવા જરૂર પડે છે અને તે માટે તે પુસ્તકના કર્તાની માફી આહીએ છીએ. ઔરંગઝેબ જેવા મહાન બાદશાહ રજપુતોના હાથમાં સપડાઈ જતાં કેવી સ્થિતિમાં આવી પડ્યો હતો તે નીચેની હકીકત પરથી સમજાશે અને તે રજપુતો બીજા નહીં પણ રજપુત ભોઈરાજ વંશનાં હતા.

રૂપ નગરની રાજકુમારી નામના ઇતિહાસીક નોંધલમાં આહમાં ખંડના બીજા પ્રકરણમાં પાના ૧૮૦ માં નીચે મુજબ લખેલું છે.

“બીજી મોટી આફત એ હતીકે સામેના પર્વત ઉપર થોડી સપાટ ભુમી હતી તેના ઉપર છાવણી નાખી. રાણા રાજસિંહ પડ્યો હતો. આથેથી મુસલમાનોને પાછા ફરતા, તે જોઈ શક્યો હતો, અને તેથી પોતાની તોપો તૈયાર કરી બરાબર તેમની આગે તહેણે ગોહવી મુકી હતી. તે તોપના

તહેણે હવે બાર કરવામાંડ્યાં. ઝાડની દીવાલ કુદાવી રાજ-
સિંહની તોપના ગોળા મોગલ સેનામાં પડવા માંડ્યાં
અને હાથી ઘોડા પાયદળ, સેનાપતી એક પછી એક મરવા
લાગ્યાં જેમ જેમ ગોળા આવતા ગયા તેમ તેમ સ્ત્રીપા-
ઈઓ નેળમાં પાછા હડતા ગયા. વડવાનળ ગરમીથી કુર
સાપ જેમ પોતાના શરીરનું ગુછળું વાળતો વાળતો પાછો
દરમાં પેસતો જાય છે તેમ મુસલમાનો નેળ રૂપી પોતાના
દરમાં છુપાવા લાગ્યા.”

“શહેનશાહે પોતે પોતાના માથા પરનો હીરામણી
જડેલો મુગટ કાઢી આઘે નાંખી દીધો પોતે જમીન
પર બેસી ગયો અને ત્યાંથી પથ્થરનાં કાંકરા લઈ
પોતાના માથા પર મારવા માંડ્યા. શું દીક્ષીનો આદ-
શાહ, દીક્ષીની ફ્રાજ રજપુત ભોઈઓને હાથે
પાંજરામાં પડેલી ઉંદરની સ્થિતીમાં આવી
મૂકાય એ વિચારથી જેના મનને અણહુદ કલેશ થયો
અને તે પાણુ કેવી સ્થિતીમાં? કે જ્યાં પોતાના જીવનું
રક્ષણ કરવા એક ઉંદર સરખાનો ભક્ષ મળવો મુશ્કેલ
થઈ પડ્યો.”

વળી તેજ પુસ્તકના ખંડ ૮ માં પ્રકરણ ૫ પાનાં ૧૮૬
માં લખેલું છે કે:-આવી રીતે જ્યારે ઔરંગઝેબની માનીતી
બેગમ ઉદેપુરી જે એક ક્રિશ્ચિયન ઔરત હતી તેણીને ઔરંગ-
ઝેબના ભાઈ “દારા” એ વેચાતી લીધી હતી, તેનું નામ
ઔરંગઝેબે ઉદેપુરી રાખ્યું હતું; કારણ ઉદેપુરવાળા રાણાઓએ
મુસલમાન બાદશાહોને દીકરો આપી નહોતી તે દ્રેષને લીધેજ

આ કિશ્ચિયન ઔરતનું નામ ઉદેપૂરી રાખવામાં આવ્યું હતું તે ઉદેપૂરી તથા જેળ ઉન્નીસા જે ઔરંગજેબની દીકરી તેને રાણા રાજસિંહે કેદ પકડી લીધી અને એ બન્ને જણીને પાતાના ઉદેપૂર માંહેના રાજ મંદીરમાં ચંચલ કુમારી પાસે મોકલી દીધી. એક વખત ઉદેપૂરીએ ચંચલ કુમારીને કહ્યું, તમે કેટલી સોના મહોર લઈ અમારો છુટકો કરો ? ત્યારે ચંચલ કુમારીએ કહ્યું કે “ જો બાદશાહ આખા હિંદુસ્તાનમાંની મસજિદા દીર્ઘીની જુમ્મા મસજિદ મુઘલાં ભાંગી નાંખે, પાતાનું મયુરાસન અંદિ મોકલી આપે, અને દરેક વર્ષે અમાને ખંડણી આપવાનું કબુલ કરે તો હમણા તમોને છાડી દઉ ” ત્યારે ઉદેપૂરીને બહુ ગુસ્સો આવ્યો ને તે રોશમાં બોલી કે, “ ગમાર ભોમ્મોના ધરની છાકરીઓની આવી તાકાત જોઈ હું અચમ્મો પામું છું એમ બોલી તે ઉઠીને ચાલવા માંડી રાજકુમારી (ચંચલ) હસીને બોલી કે કયાં જાયોછો ગામડાના ગમાર લોકોની સ્ત્રીનાં કેદી થયાં છો, પછી એક દાસીને બોલાવીને કહ્યું કે આમારી નવી ગુલામડીને બધી રાણીઓ પાસે ફેરવી બતાવી આવ અને જોઈ એનું ઓળખાણ આપવા કહે જે દારા શાહજહાંએ એને પાણીને મુલે ખરીદી હતી !

આવી રીતે ઔરંગજેબની બેગમ ઉદેપૂરી તથા જેળ ઉન્નીસા બંને રાજસિંહને ત્યાં કેદ થવાથી. ઔરંગજેબે સલાહ કરવાનું કહેણ મોકલ્યું. આ ઉપરથી સલાહ થઈ અને ઔરંગજેબની બેગમ તથા તેની પૂત્રી જેળ ઉન્નીસા ઔરંગજેબને સોંપવામાં આવ્યા હવે સલાહની શરત મુજબ ઔરંગજેબે ઉદેપૂરના રાજની હદ છાડી ચાલ્યા જવું જોઈએ પણ ઔરંગજેબે

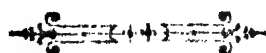
બેગમ અને પુત્રી હસ્તગત થયા પછી પાછી લડાઈ શરૂ કરવા તૈયારી કરી ત્યારે રાણા રાજસિંહે કહેવડાવ્યું કે: શું બાદશાહ સધીપત્ર ઉપર પગ દઈ ફરીથી લડાઈ કરવા માગે છે તે વાજબી છે? ત્યારે બાદશાહે જવાબ મોકલ્યો કે: ભોઈઆ જોડે વળી બાદશાહને સધી કરવી સંભવે પણ ખરી"? "જ્યાં સુધી બાદશાહને તેની રૂપ નગરવાળી રાજકુમારી પાછી મળશે નહીં ત્યાં સુધી તમારે હુમારા ગુનાની માફીની આશા રાખવી નહીં! એ સાંમળી રાણા રાજસિંહ હાથી પડ્યો ને બોલ્યો કે" "હજીતો હું જીવતો બેઠો છું મારે કાંઈ ફીકર નહી" આ પ્રમાણે થયેલી સલાહના ભંગ કરી આરંગઝેમે ફરી લડાઈ કરી તેમાં પણ આરંગઝેમની સખ્ત હાર થાય છે. અને દીલી તરફ નાસવું પડે છે. (જુઓ તેજ રૂપનગરની રાજકુમારી નોવેલ બંદ ૮ પાનાં ૨૧૧ પ્રકરણ ૧૨ માં.)

ઉપર મુજબ રજપુત ભોઈઓનું વૃત્તાંત આપણે ઇતિહાસીક નજરે મળી આવે છે. તે ઉપરથી આપણે તેજ રજપુત ભોઈરાજ વંશના છીએ એ ખીન તકરારે સાબીત કરી શકીશું પૂર્વ કાળમાં રજપુત ભોઈ થઈ ગયા છે એ નિવવાદ છે તો પછી ખીજ કોમની માફક આપણે ખોટા લાકડાં ઉભાં કરી તેમજ શાસ્ત્ર કે પુરાણોના પ્રલોક ઉપરથી મળતી રાશીના નામો બોલી તે ઉપરથી, બંધબેસતા અર્થો કરે છે તેમ કરવા આપણને કશી જરૂર જણાતી નથી. આપણે તો ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ભોઈરાજ રજપુતોના વંશના છીએ એટલેજ નિર્ણય કરવાની જરૂર છે. તે આગળ ઉપર ચોક્કસ જણાવીશું.

આપણી જ્ઞાતી રજપુત ભોઈ વંશમાંથીજ ઉતરી આવી છે.

તે ચોકસ છે અને તેની એ લખી હકીકતથી સ્પષ્ટ સમજાશે. કે
 આરંગઝેબ થયો તે પહેલાના વખતમાં અને ત્યાર પછીના વખ-
 તમાં મુસલમાની સત્તાનો આર્યાવૃત ઉપર સબળ અને ઝાંખો
 સેતારો ચમકી રહ્યો હતો આ વખતે હિન્દુઓની સ્થિતિ દરેક
 રીતે સંકટમય હતી પ્રજાના મન કંઈ પણ રીતે સ્થીર ન
 હોતાં એટલે રાજના ઘણા રજપુત રાજાઓની સ્થિતિ ભયંકર
 હતી તો પછી ગરાસીયા, નાનાં જાગિરવાળા જાગીરદાર ઠાકરડા,
 અને પ્રજાની હાલત કફેડી હોય તેમાં નવાઈ શું? આ વખતે
 મુસલમાન શીવાયની કંઈ પણ વર્ણની પ્રજા કે ગરાસીયા, કે
 જાગીરદારો પોતાના રહેઠાણની જગ્યા મુકરર કરી શક્યા ન હોતાં
 મુસલમાનોના ત્રાસદાયક અને આતુતાથી હુમલાઓથી પ્રજાના
 મન ઠેકાણું ન હોતાં. પ્રજા જાન, માળ, ધર્મ, અને પોતાના સ્ત્રિ
 બાળકોના રક્ષણ માટે જ્યાં ત્યાં ભટકતી દશામાં હતી. ગરાસી-
 ઓને તો પ્રજાની વિટંબણા કરતાં વધારે વ્યાધીએ હતી કે
 પોતે રજપુત હોવાથી. પોતાની પુત્રીઓના રક્ષણની વધારે
 કાબજી રાખવી પડતી હતી એટલે કેટલાક રજપુત ગરાસી-
 ઓઓ મુસલમાનના વધારે પગ પેસારાવાલા પ્રદેશનો ત્યાગ
 કરી સ્ત્રિ બાળકો લઈ અન્ય દેશોમાં ફરવા લાગ્યા હતા ! તેજ
 મુજબ આપણા વડવાઓ રજપુતાના છોડી આ બાબુ કાઠી
 ખાવાડમાં આવી વશ્યા હોય તે બનવા જોગ છે.

(અપુર્ણ.)



પત્નિ પ્રત્યે પ્રતિની કરજ.

જેમ કુટીન સ્ત્રિઓએ પોતાના પ્રાણ પ્રિય વિષે અપ્રતિમ પ્રેમ રાખવો જોઈએ તેમજ કુટીન પુરૂષોએ પોતાની (ધર્મ પત્નિ) પરજોડી સ્ત્રિ વિષે અપ્રતિમ પ્રેમ રાખવો જોઈએ. કુટીન પુરૂષોએ પોતાની ધર્મ પત્નિનેજ પોતાની પ્રિતિ પાત્ર ગણવી જોઈએ, કુટીન પુરૂષોએ પોતાની ધર્મ પત્નિનેજ ઘરની શોભા ગણવી જોઈએ, કુટીન પુરૂષોએ પોતાની સ્ત્રિનેજ વિશ્વાસ પાત્ર ગણવી જોઈએ, કુટીન પુરૂષોએ પોતાની ધર્મ પત્નિને પોતાની પ્રાણ પ્રિયા ગણવી જોઈએ, કુટીન પુરૂષોએ પોતાની ધર્મ પત્નિનેજ ધર્મમાં સદાય રૂપ ગણવી જોઈએ, કુટીન પુરૂષોએ પોતાની ધર્મ પત્નિનેજ અર્થમાં સદાય રૂપ ગણવી જોઈએ, કુટીન પુરૂષોએ પોતાની ધર્મ પત્નિનેજ કામમાં સદાય રૂપ ગણવી જોઈએ, અને કુટીન પુરૂષોએ પોતાની ધર્મ પત્નિનેજ પોતાનું સુખ, સર્વસ્વ, પોતાનું સંસાર સર્વસ્વ અને પોતાનું જીવિત સર્વસ્વ ગણવું જોઈએ. ઉત્તમ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા. પુરૂષોએ પોતાની ધર્મ પત્નિનુંજ મન, કર્મ અને વચનથી હીત કરવું જોઈએ. પોતાની ધર્મ પત્નિ ગુણવાળી હોય કે નિગુણી હોય, સુંદર રૂપવાળી હોય કે કુરૂપવાળી હોય, નિરોગી હોય કે રોગી હોય, જ્ઞાનવંત હોય કે અજ્ઞાની હોય, વિદ્યાશાળી હોય કે મૂર્ખ હોય, કાંણી હોય કે કાળી હોય, બહેરી હોય કે બોખરી હોય, લુલી હોય કે પંગુલ હોય અને આંધળી હોય કે મુંગી હોય તો પણ ઉત્તમ કુલના પુરૂષોએ તે તરફ ઉત્તમોત્તમ પ્રિતી રાખવી જોઈએ. તેનેજ પોતાનું અર્ધાંગ ગણવી

જોઈએ, તેનેજ વિશ્વાસ પાત્ર કરવી જોઈએ, તેનેજ ઘરનો સઘળો કાર્યભાર સોંપવો જોઈએ અને તેનેજ પોતાના પ્રાણુ જેવી પ્રિય કરવી જોઈએ. જેમ કુલીન સ્ત્રિઓએ પોતાના પતિ શીવાય ખીજાનું મુખ જોવું ન જોઈએ ! તેમજ કુલીન પુરૂષોએ પોતાની સહચારિણી ધર્મ પત્નિ શીવાય ખીજા સૌંદર્યવતી કે ખીજા કોઈ પણ સ્ત્રિનું મુખ જોવું ન જોઈએ. કુલીન સ્ત્રિઓ પોતાના પતિતરફ સદ્ભાવથી વર્તે તેવીજ રીતે કુલીન પુરૂષોએ પોતાની ધર્મ પત્નિ તરફ સદ્ભાવથી વર્તવું જોઈએ. કુલીન સ્ત્રિ પોતાના પતિ તરફ જે જે કરજો બજાવે છે, તેવીજ કરજો કુલીન પુરૂષોએ પોતાની ધર્મ પત્નિ તરફ બજાવવી જોઈએ. જેમ કુલીન સ્ત્રિઓ પોતાનું એક પતિવૃત્તપણું જાળવી રાખે છે, તેમજ કુલીન પુરૂષોએ પોતાનું એક પત્નિવૃત્ત પ્રાણાંત સુધી સંભળ રાખવું જોઈએ.

પુરૂષ પોતાની ધર્મ પત્નિનું પાણી ગૃહણ કરવાની વેળાએ નાત, જાત, પુરોહીત અને અગ્નિ દેવને શાક્ષી રાખી પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે “ધર્મઞ્ચર્યેષુ કામેષુ સહચરેયં સહચરેયં સહચરેયમ્” “ધર્મોમાં, અર્થોમાં, અને સુખોમાં હું અમારી ધર્મ પત્નિને સાથે રાખીશ. સાથે રાખીશ. સાથે રાખીશ. તે પ્રતિજ્ઞા યાવત જીવિત પુરૂષોએ પાલવી જોઈએ અને પ્રતિજ્ઞા પાલવામાં મુખ્ય કામ એક પત્નિ વૃત્તનું છે. માટેજ કુલીન પુરૂષોએ પોતાના પ્રાણુ જાત તો પણ એક પત્નિ વૃત્ત છોડવું નહીં. પોતાની ધર્મ પત્નિ શિવાયની પર સ્ત્રિઓને મન, કર્મ, વચનથી પોતાની માતાં રૂપ, બહેન રૂપ અને દીકરી રૂપ માનવી એ એક પત્નિ વૃત્ત કહેવાય છે.

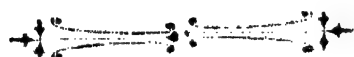
એ વૃત્તનો લંગ સ્વપ્નામાં પણ કરવો નહીં. એ વૃત્તના લંગથીજ રાજ્યો, મહારાજ્યો અને રાજધિરાજો પણ મોટા દુઃખ દરિયામાં ડુબી મુવા છે, ડુબી મરે છે અને ડુબી મરશે. એ વૃત્તના લંગથીજ ઉંચ કુળના મનુષ્યો નિચ કુળમાં ગણાય છે. એ વૃત્તના લંગથીજ વિદ્વાનો મુખ ગણાય છે, એ વૃત્તના લંગથીજ પ્રમાણિક માણસો અપ્રમાણિક ગણાય છે, એ વૃત્તના લંગથીજ વિરપુરુષોનું વિસ્ત્વ અને વીર્યહીન થાય છે, એ વૃત્તના લંગથીજ ધીરપુરુષોનું ધીરપણું અસ્ત થઈ જાય છે, અને એ વૃત્તના લંગથીજ ગંભીર માણસોનું ગંભીર્ય ગુમ થાય છે, એ વૃત્તના લંગથીજ શાન્ત પુરુષોનું શાન્ત મન કોપી બને છે, એ વૃત્તના લંગથીજ સંપ હોય ત્યાં કુસંપ થાય છે એ વૃત્તના લંગથીજ સદ્ગુણોને બદલે દુર્ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે. એ વૃત્તના લંગથીજ પૂન્યનો નાશ થઈ પાપનો સમુદ્ધ વૃદ્ધિ પામે છે. એ વૃત્તના લંગથી નિરોગી રોગયુક્ત બને છે અર્થાત સ્ત્રીએ એક પતિ વૃત્ત અને પુરુષે એક પતિવ્રત પાળવું જોઈએ અને તે વ્રત પાળે નહીં તો અત્યંત પાપના ભોક્તા થઈ મહા કષ્ટ ભોગવે છે.

સ્ત્રી અને પુરુષના જોડલાંમાં પુરુષ સેવ્યા છે અને સ્ત્રી શેવક છે માટે સ્ત્રીએ પતિની શેવા કરવી એ અધિક છે. બાકી બીજા બધા ધર્મો પરસ્પર એક સરખાજ છે અર્થાત સ્નેહ સંબંધ વામાં, હિત કરવામાં, વિશ્વાસ પાત્ર કરવામાં, અને સંસાર સર્વસ્વ ગણવામાં જેટલી અને જેવી પરમેશ્વરે સ્ત્રિઓને આજ્ઞા કરી છે તેટલી અને તેવીજ પરમેશ્વરે પુરુષોને પણ આજ્ઞા કરી છે એક પતિવૃત્તનો લંગ થવાથી જેટલી અને જેવી સ્ત્રીઓને ધર્મ રાજ તરફથી શિક્ષા થાય છે તેટલી અને તેવીજ પુરુષોને પણ

એક પત્નિવૃત્ત ભંગ કરવાથી શિક્ષા થાય છે. પતિનું દીલ દુઝા-
વવાથી સ્ત્રીઓને જે નર્કનું દુઝા ભોગવવું પડે છે તેટલુંજ દુઝા
તેજ નર્કમા પોતાની ધર્મપત્નિનું દીલ દુઝાવનાર પતીને
ભોગવવું પડે છે.

અપુર્ણ.

મારાંરજી રૂઢનાથજી અંબાવાળા.



બે દરકાર જ્ઞાતી અંધુઓ.

યાને

આજની ઉછરતી પ્રજાનો સ્વદોષ.

કુચ્છદો શું મડયાં કરવા,	ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા;
કુચ્છાલોમાં પડયા મરવા,	ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.
ધનજત નહિ આગર બહાલી,	નહી દરકાર જ્ઞાતીની;
નરકના જીવ અવતરવા,	ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.
દીલે ચાહે કરે કામો,	કુઝાવી બાપના નામો;
ભંડારો બાપના ભરવા,	ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.
મગજમાં રાધ રાખીને,	પુલણજી થઈ કૃષ્ણ બાલી;
અકલ સીમે મુકી ચરવા,	ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.
કુધારાને રક્ષા વળગી,	કુટેવો ના કરી અળગી;
વિષયમાં વિર વિચરવા,	ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.

કમાણીનું કરો પાણી, અરેરે ! વ્યર્થ વ્યહવારે;
 અનર્થો ફેર આદરવા, ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.
 ન સુજે દીત જ્ઞાતીનું, ગળેથી ના છુટે દમડી;
 મન્યાં કુસંપ કાં કરવા, ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.
 ખીબને શ્રેષ્ઠ જોઈને, બળો છો કાં ન હરખાતા;
 અંધારે કુપ ઉતરવા, ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.
 ફકકડ થઈ રાખતો પ્રાંકો, ન સુજે આડનો આંકો;
 ભોળા બંધુને છેતરવા, ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.
 કર્યાં નહી કામ કંઈ રૂઝાં, કરે જ્યાં ત્યાં જઈ કુડા;
 અકર્મી લાગ્યાં ઉછળવા, ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.
 પેરે કપટી-તણા સહાજે, ઉડાડે દીલની દાજો;
 મંડે છે શ્વાન સમ ભસવા, ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.
 બરાબીમાં ગયા ખુંચી, ન રહેશે કોઈ દી સુખી;
 જગુ જગમાં વૃથા પૂરવા, ન રાખી જ્ઞાતીની પરવા.

જગજીવનદાસ કરશનદાસ મોહિતા.



શ્રીમંતને જ્ઞાન યાને જ્ઞાતીનું જળવાતું માન.

રાગ (ધીરાંના પદનો) કારી.

ધનના મદ રાખીરે, મોટાઈમાં કેમ મરે;
સદ બુદ્ધિ ઉર ધારીરે, પરોપકાર પ્રીતે કરે.

શાળી.

નીજ કુટુંબને રક્ષે સર્વે, એમા ન મોટું કામ.
પશુ પક્ષી પણ કરતાં, તેતો જોઈએ ઠામોઠામ
વિચારે હવે મનમાંરે, જ્ઞાતિ તણો ધર્મ ખરો...એવા ધનના મદ
શાળી.

રૂડા ભૂડા જ્ઞાતિબંધુઓ તથાપી તેને અર્પો ભાઈ
જ્ઞાતી અર્થે એક પાઈ ન છુટે, મારો શું મૂળે બગાઈ
મોઢે કો ના બોલેરે, પુઠે અપકીર્તી વરો.....એવા ધનના મદ
શાળી.

જ્ઞાતિબંધુનો દાવો ધરાવો, પણ વર્તવું મુશ્કેલ.
હોતે પુત્ર અર્પણ કરી નાખો, ન રહો એકમેકથી અટકેલ
ભાવે બનો ભોળારે, જ્ઞાતી તારી વિર તરો.....એવા ધનના મદ
શાળી.

કૃષ્ણ કૃષ્ણ મૂળમાં રાખી, મનમાં ધનનું ધ્યાન
પૈસાદારનું નામ ધરાવી, શું ધારો અભિમાન
એ તો ના તમારું રે, ભરમે ભાઈ ભૂલ્યા કરો...એવા ધનના મદ

શાખી.

કેવે મારગે ધન વપરાશે, તેનો કરજો વિચાર
જો આ ક્ષણથી નહિ ચેતો તો નિશ્ચયે પામ્યા હાર
જગ છોડી જશોરે, ત્યારે નહીં સુખે ચરો...એવા ધનના મદ

શાખી.

શરણે આવ્યા ગરીબ જ્ઞાતીબંધુઓ, અસ્વાર્થે આપો શરણાંગત
રક્ષણ કરો તન મન ધનથી માની ખડું અમૃત.
સ્નેહ થકી દ્યો લહાવોરે, ઠારો અને આપ કરો...એવા ધનના મદ

શાખી.

વખત વખતને માનજ આપો ન રહે લક્ષ્મિ સ્થિર
કાર્યો જ્ઞાતી ઉન્નતિ એવા કરો કે, ફરકે ધન ખીનજીવર
ચેતો ને ચેતાવોરે, જગુ રહે પગલાં ભરો....એવા ધનના મદ

જગજીવનદાસ કરશનદાસ મહેતા.



શીખામણના બે બોલ.

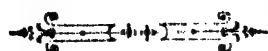
બંધુઓ ઉઠો નિદ્રા દેવીને ત્યાગ કરી આગસ તજી દેવા
જ્ઞાતીઉન્નતિનાં સદકામોમાં ચાલોમ કરી કુદો, ધુમો અને જય
મેળવી અનંત ધામ યા ફિરતી સાગર પ્રાપ્ત કરો. આપણું કેળ-
વણીહીણુ છીએ, એવો ખોટો પવન સખી મગજને અથડાવો
નહીં. જેના કામ હોય તેજ કરે આપણાથી કંઈ બની શકનાર

નથી, એવા અવિચારી શડાના ખીજને તમારા મનમાં યા હૃદયમાં રોપો નહીં. એવી જડોને બાળી ભસ્મ કરી નાખો, અને ખરા ખોટાની પરિક્ષા કરો. આપણે બધા અજ્ઞાન છીએ એમ માનો નહીં સોયે એક પણ જ્ઞાની હશે. રજપુત નામનાજ રજપુત છે એમ નિશ્ચય કરો નહીં, કોઈ કોઈ શુરવીર પણ હશે. સ્ત્રી તેટલી ચંચળ એમ માંડીવાળો નહિ કોઈ કોઈ સતી પણ હશે. આગી-યાને પ્રકાશતો જોઈ એમ ન ધારો કે ચંદ્ર નહિ, અને ચંદ્રને પ્રકાશીત જોઈ એમ ન માનો કે આથી વધારે પ્રકાશ ખીજ કોઈમાં હોયજ નહીં.

ભાઈઓ ! માફ હૃદય દાઝે છે, માફ લોહી ઉકળે છે, અને માફ મગજ યાકુળ વ્યાકુળ થાય છે. કૃપા કરી જનગૃત થાઓ અને દરેક જ્ઞાતીના સન્માર્ગે બંધુઓ આગળ પડો.

લોકાપવાદ સહન કરવાની શક્તિ ધારણ કરો, તેથી ડરી જઈ બેસી ન રહો ઇશ્વરે આપણા દરેક જ્ઞાતી બંધુઓમાં એક માનસિક આતમબળનો ગુણ આપ્યો છે. તે ગુણને મંદ પાડી ઝાંખો રાખી, છેજ નહીં એમ ન દરશાવો, એ શક્તિને બહાર પાડો અજમાવો યુક્તિથી તેને ઉપયોગમાં લેવ, સદકામાં માં તે વાપરો, સમતા ધૈર્ય અને ક્ષમાના સદગુણો ધારણ કરી કુશળતાથી કાર્ય આદરો, તો તેમાં લાજ નથી અંતે જય મળે છે અને જે લોકો અપવાદ ફેલાવે છે, તેજ લોકો પોતે કરેલા અપવાદનો પુનઃ પશ્ચાત્તાપ કરે છે. દરેક સદ કાર્ય નિયમ રાખી કરશો, તો ત્વરાથી થશે. તેમાં સિદ્ધિ પણ ધાર્યા પ્રમાણેજ મળશે અને અંતમાં જયના ડંકા બબડાવશો.

શાન્તિ. શાન્તિ. શાન્તિ.



ગરીબ જ્ઞાતી બંધુઓની શ્રીમંતો તરફ અરજ.

ગઝલ

હવે તોરે ! બુઝ્યા બગી, તમારા ખોલી ચક્રુઓ;
 દુઃખી રઝળે ખીચારા આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.
 લડે લાખો યથેચ્છાએ, નહિ છે દાખ કોઈનો;
 ગુલામી જ્યાં કરે તે આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.
 નહિ જ્યાં નાતમાં કાબુ, નહિ જ્યાં ધર્મનો ધારો;
 ફરજ અખત વિનાના આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.
 તપાસી હ્યો અતુરાઈથી, તથાપી શું વૃથાએ છે;
 અભિમાને ડુબેલા આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.
 ઉઠા ધનવાન હિમતથી, તપાસો ખામી શું તેમાં;
 સુધારી રીત સુધારો આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.
 મુકાવો મોહાવતે બાળો, ગરીબ બંધુતણા શાળે;
 અપાવી જ્ઞાન સુધારો આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.
 અપાવો શિક્ષણો સારા, નીતીને ભઠિતના પાઠો;
 ભલા ભાઈ સુધારો આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.
 બનાવી નાતનો ધારો, કરો ફરજ્યાત કેળવણી;
 લગાવી મન સુધારો આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.
 નવા બંધારણા બાંધી, જમાનો જોઈને પ્રીતે;
 ધર્મ ધંધે સુધારો આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.
 કહું છું દીલની દાઝે, કહું છું હીતને માટે;
 હજુએ રે ! સુધારો આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.
 રૂથે યા ના રૂથે તોએ, કહું છું જ્ઞાતીના લાલે;

અપાટેથી સુધારો આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.
ધર્મને અર્થને માટે, સુસિદ્ધિ સુખને માટે;
જય કહે છે સુધારો આ, તમારા જ્ઞાતીબંધુઓ.

જગજીવનદાસ ક. મહેતા.

સ્ત્રીઓનો સ્વધર્મ

પતિ પરમેશ્વર છે. પોતાના પતિની પ્રીતી મેળવવા સ્ત્રીઓએ અત્યંત સાવધ રહેવું. પતિની આજ્ઞા માનવી, અને તેની આજ્ઞામાં રહી પ્રસન્નતા જાળવવા કાળજી રાખવી કારણ કે પતિએજ સ્ત્રીનું જીવન છે. કોઈપણ દિવસ પોતાના પતિની કોઈપણ વિવેકી સ્ત્રીએ અવગણના કરી પાપ ભાગી થવું નહીં અને તેની નિંદા કરવી નહીં. સ્ત્રીઓએ પોતાનું વર્તન પતિની આજ્ઞામાં રહી અને તેનું મન પ્રસન્ન રહે એવું સદ્ રાખવું. પોતાનું કંઈપણ ઇચ્છનારી સ્ત્રીઓએ, પતિ, કોઈવખત વાંક પડે, અને કંઠાર વચન વહે તો કોઈ કાળે સામે ઉત્તર વાળવો કે આપવો નહિ, પણ પતિ રીઝવવા પોતે માન ગ્રહી, પાછળથી નમ્ર વાણી ઉચરવી. પતિના ક્રોધ વખતે ક્રોધ નહીં કરતાં ગંભીરતાથી સદ્વિચાર પૂર્વક પોતાનો રાષ સમાવી દેવો. પિયરમાં બહુ રહેવું નહિ. સુખ દુઃખ સહન કરવાની શક્તિ રાખવી. સ્ત્રીઓનું સર્વસ્વ તેનો પતિજ છે, તેની છાયામાં હમેશાં રહેવું. દરેક કામ તેની આજ્ઞાને આધિન થઈ કરવા, અને બનતી મદદ તેના કાર્યોમાં કરવી. પતિ સાથે પ્રસન્નતાપૂર્વક ખુલ્લા અંતઃકરણથી વર્તવું. પોતાના સ્વામી પ્રત્યે કોઈપણ પ્રકારનો લેશ પણ અંતર કે અવિશ્વાસ રાખવો નહિ. પતિનું ભૂષણ પણ તેની સ્ત્રી છે તેમ તેના દોષનું કારણ પણ

પત્નિ છે માટે સ્ત્રીએ કદાચ પતિમાં દોષ હોય તો શાન્તિથી તે દોષોને દુર કરવામાં સહાયક થવું. ખુશામતીઆ અને હાજી હાજી કરનારાઓથી હમેશાં દુર રહેવું. સાચું સ્પષ્ટ કહેનારાઓને સહવાસ રાખવો. ઘરના દરેક કામકાજ પર બંને દેખરેખ રાખવી પોતાના સ્વામીના, પોતાના અને પ્રભુએ બાળકો આખ્યા હોય તેને લગતા કામકાજે ઘણી સંભાળ પૂર્વક તેમ પોતાની બતી દેખરેખ નીચેજ તૈયાર કરાવવા તેમાંથી સમય મળતાં પોતાના બાળકોને ઉપયોગી કેળવણી આપવી તથા ઘરના સચરચીલાં સંભાળવા યોગ્યવર્ણ કરવી સગાં સખંધીઓ અને નાત બતતન્ય સદગુણીઓનેજ અંતઃકરણથી સન્માન આપવો કોઈનો પણ દોષ બહુવા યત્ન કરવો નહિ કારણ કે કહું છું કે:-

નિંદા જે કરે ખીબતની પાસ તમારી,
તે કોઈ દી કરશે તમારી પાસે ખીબતની.

માટે તેવા લોકોને દુરથીજ નમશકાર કરવા.

અતિ હસવું નહીં. કામ વગર વધારે બોલ બોલ કરવું નહીં, હલકાઈ પ્રાપ્ત થાય તેવાં શૃંગારો સજવા નહીં. સુપાત્ર બેઠને બોલવું. પોતાના કુલની રીત પ્રમાણે સદ આચરણ ચાલવું. સૌની પ્રીતિ સદવર્તને મેળવવી. પોતાના માબાપોના સદ કાર્ય સોભાવવા. પતિ શિવાય અન્ય કોઈ પણ પુરૂષ સાથે એકાંતમાં ક્ષણ પણ ઉભા રહેવું નહીં. કોઈપણ નિંદે નહીં એવી રીતે શુદ્ધ વિવેકવંતી થવું. નિચ માણસોની સોગતથી આપણામાં નિચ ગુણ આવે છે અને આપણામાં જે જે સદ ગુણો હોય છે તે ધીરે ધીરે ધીરે નાશ પામતાં બંધ છે માટે

કુસંગથી હમેશાં દુર રહેવું. સ્ત્રીઓને પોતાના રૂપનું કે ધનનું કે વિદ્યાનું અભિમાન રાખવું નહીં. અભિમાન રાખવાથી આખરે દુઃખ શાય છે.

જે માણસ રાખે નહીં ઉરમાં કંઈ અભિમાન;
તેજ જન તુર્ત ગણાય છે જગમાં જરૂર મહાન.

માટે અભિમાન ન રાખવો. સત્ય બોલવું. ગમે તેટલી આપણને હાની થતી હોય તોપણ સત્ય બોલણ વદવાની દેવ રાખવી. સાહસ કાર્ય કરવાની દેવ સદા છાંડી દેવી, અને કોઈપણ કાર્યમાં વિચારીનેજ પ્રવેશ કરવો. લોભ એ પાપનું મૂળ છે, માટે અતિ લોભ પણ કરવો નહિ. અને સતોષ રાખી રહેવું. છગ કપટ કરવાના દુષ્ટ સ્વભાવો તથા દેવા અને સુદ્ધ હૃદયથી સર્વનું હિત કરવું. આપણે કોઈપણ સારી શિખામણ આપે તો તે માનવી, પણ તેનો અનાદર ન કરવો. મારા સમાન કોઈ નથી એવો ભાવ ન રાખવો પણ સર્વ સાથે નમ્ર ભાવે વર્તવું. આપણે ગમે તેવા અતૂર હોવા છતાં, અને આપણામાં ગમે તેટલાં સદગુણો રહ્યાં હોય છતાં તે ગુણોનું વર્ણન કોઈ સમીપે ન કરવું. અંતઃકરણની મલીનતા તથા દેવી, અને અંતઃકરણ સુદ્ધ રાખવું. એ કુલીન સ્ત્રી ઓનો ધર્મ છે.

જશોદા બાઈ નારણદાસ કાનજી મહેતા.

અપૂર્ણ

જ્ઞાતિ ભક્ત

ગોકળદાસ કુંવરજી મહેતા.

૧

જીવન ચરિત્ર,

ગોકલદાસ કુંવરજી અને ૧૯૧૨માં જનમ્યા હતા. તે કુંવરજી પરસાનમદાસના મોટા છોકરા હતા. પોતે નાનપણમાં ઘણા હુશિયાર સુશીલ અને જ્ઞાની હતા. પોતાનું કુટુંબ ઘણુંજ સુખી હોવાથી હરદમ તેને ત્યાં સંત સમાજમ વારંવાર થતો હતો. સાધુ પુરૂષો હરનિશ ત્યાંજ ઉતરતા હતા. પોતે ઉદાર વૃત્તિના નાનપણથીજ હોવાથી સ્વભાવે ઘણાજ થંડા અને ગંભીર હતા. કેળવણીનું જ્ઞાન જો કે ઓછું હતું, પણ હજીપણ અને ચતુરાઈ વિશેષ જોવામાં આવતી હતી. ઇશ્વર ભજન ગાવાનો શોખ તેને ઘણાજ હતો અને તે વધતો વધતો એટલે સુખી વધ્યો કે ભજન ગાવાને માટે કોઈપણ આમંત્રણ આવે તો લાખો અગત્યનાં કામ છોડી જતા હતા. લગન તેના પિતાશ્રીએ એક સાધારણ શ્રીમંત અને વિવેકી ખુશાલભાઈ તલસરીભાઈની છોકરી નામક ગંગાબાઈ સાથે ૧૭ વર્ષની ઉંમરે કર્યા હતાં. પણ ન્યારે ૨૮ વર્ષની વયના થયા ત્યારે ગંગાબાઈ પોતાની પાછળ જો છોકરા અને એક છોકરી નામે ડાયાભાઈ મોરારભાઈ અને રતનબાઈ મુકી ગયાં જો વર્ષ પછી પાછા અતિ ગુણવાન, શાળા, વિવેકી અને નિતિમાન જ્ઞાતિ શેવક લખમણદાસ દેવજીભાઈ ની છોકરી કુંવરબાઈ સાથે લગ્ન થયાં. તે બાઈ સ્વભાવે જ્ઞાની અને સદ્ગુણી હોવાથી પોતાનો ગૃહ સંસાર સારી રીતે નીભા-

વતાં હતાં. સ્તનબાઈ ૧૪ વર્ષની ઉમરે દેવચરણ પામી, તેથી ઉદાસ ઘણાજ રહેતા હતા કારણ કે તે છોકરી પોતાને ઘણીજ બહાલી હતી. પોતે બુદ્ધિશાળી અને અભ્યાસીક હોવાથી દિવસે દિવસે તે બુદ્ધિના આધારે એટલા તો પ્રવિણ થયા કે પોતે ગરીબ છતાં મુંબઈની બાર ગામ રજપુત બોઈ જ્ઞાતિના એક ટ્રસ્ટી થયા અને જ્ઞાતિ સુધારકમાં પહેલે પગલે પોતાના કિંમતી વખતના ભોગને અંગે તે બહાર પડ્યા હતા. આ કામમાં જો કે લોકાપવાદ ઘણાજ ખમંચા પડતો હતો. પણ તેઓ અસ્વાર્થ-પણે જ્ઞાતિ સુધારવા માટે પોતે ગમે તેવી ગરિબ સ્થિતિમાં આવી પડતા તોપણ મંડયાજ રહેતા. આજ તેના મહત્વતાનો દાખલો છે.

જ્ઞાતિખંધુ, જ્ઞાતિના આગેવાનો, યા ટ્રસ્ટીઓને તેઓ વારંવાર જ્ઞાતીમણ ભેગુ થતું ત્યારે નિચેના બાધ આપતા હતા.

જ્ઞાતિના આગેવાનો, મૂખીઓ, તથા શેઠીઓના જાતના શેવક છે અને તેઓએ નાતના ભક્ષાને માટે નાતમાં થતી ખટ-પટ બંધ પાડવી, જાતિ મહેનતે તન મન અને ધનથી જ્ઞાતિ-ખંધુઓને સુધારવા તજવીજ કરવી, નાતના હિતચીતકને માન આપવું, નાતને નુકશાન કરતાં રીતરીવાજો નાશ કરવા વિગેરે જાતનું ભલુંજ કામ કરવા તત્પર રહેવું અને તેમ કરવાથી કેટલીક વખતે બીજાઓના અજ્ઞાનપણાને લીધે નાતમાં ખટપટ અને તકરારો ઉભી થાય, અને દુષ્ટ રીતરિવાજો બંધ કરતાં કેટલાંક માણસો ટ્રસ્ટીઓને ગેરવાજબી તથા અપશબ્દ ખાં-નગી યા જાહેરમાં બોલવા માંડે તે સહન કરી નાતનાં

ભલાને માટે આગળ તજવીજ ચલાવવી, મૂખી માણસોએ નાતનાં કામ માટે પોતાના કિંમતી વખતનો ભોગ આપવો. સારા નહારાને બોલાવવા માંહે માંહે તકરારો બંધ પાડવી. તે છતાં વસ્તીઓને બઢનામ કરવા કેટલાંક ખટપટી માણસો બનતી કાશેશો કરવા ચુકતા નથી તોપણ વસ્તીઓએ જ્ઞાતીના ભલા ખાતર નાતનાં હીત ખાતર જ્ઞાતીનું મહત્વ અને આબરૂ વધારવા ખાતર પ્રયત્ન કરવા.

જ્ઞાતી બંધારણ વખતે જ્યારે વસ્તી નિમવામાં આવ્યા તે વખતે જીવણુ રામચંદ્ર તથા વિરજી ભગવાન જેઓનો ખાર ગામ રજપુત ભોઈ જ્ઞાતીથી જ્ઞાતી વહેવાર બંધ છે, તેઓની ગંભીર ખટપટો ઉભી થઈ હતી; એટલુંજ નહીં પણ કોટે ચઢવાનો વખત આવી પહોંચ્યો હતા તે વખતે પોતે ગરીબ છતાં જ્ઞાતના ભલાને માટે એક પગે હીમત રાખી હતી. એ કાંઈ શ્રાદ્ધી જ્ઞાત મહેનત ગણી શકાય નહીં.

કીકાભાઈ કલાણદાસ જે કે શ્રીમંત ગણાય તોપણ તે જીવણુ રામચંદ્ર અને વીરજી ભગવાનની જેરવાજખી ખટપટ હોવા છતાં ડરી જઈ પોતાનું નામ વસ્તીમાંથી કમી કરાવ્યું હતું; પણ સ્વર્ગવાસી ગોકલભાઈ ગરીબ સ્થિતીવાળા હોવા છતાં ખરી ખાબતને વગણી રહ્યા હતા. એજ તેની મહત્વતાનો દાખલો છે.

મી. ગોકળદાસ કુંવરજી મહેતા ૬૦ વર્ષની વૃદ્ધ વયે પોતાની પાછળ પોતાની સ્ત્રી કુંવરબાઈ તથા બે છોકરા હજીજીવન અને હરગોવિન્દદાસ મુકી સંવત ૧૯૭૨ ના ભાદરવા શુદ્ધ ૧૦ ને

ગુફવારે સ્વર્ગવાસ પામ્યા. આ એક આપણી જ્ઞાતિને ભારે ખોટ
ખમવી પડે છે.

જગજીવનદાસ કરસનદાસ મહેતા.



અમૃતવાણી.

ભજન.

૫૬

ભજી લેને રામનામ, મનવા (બે વાર)
કરવા કાયાનું કલ્યાણ મનવા.
કાયા ને માયા, સંગે ન આવે,
ઠાણી ન રાખ ગુમાન. મનવા.
જન્મી જનમ, વ્યર્થ કાં ગુમાવે;
મૂર્ખા ! કર પુન્યદાન. મનવા.
વચને જાંઘાઈ આવ્યો જગમાં;
કેમ ચુકે ! હરિ ધ્યાન. મનવા.
ભુલમાં પુલાઈ. ભમતો કાં કરે;
શાનમાં સમજ ઈન્સાન. મનવા.
ચેત! ચેત! મનવા, સાથેક કરીલે;
અંતમાં આવે એજ કામ. મનવા.
ટૂટી દોરી, હાથ ન આવે;
ધર ધર, મુખા ! ધ્યાન. મનવા.
હરીહર સ્મરણ, તારણ તરણ છે;
ગોગા ભકત, કહે માન. મનવા.

જગજીવનદાસ કરસનદાસ મહેતા.

જ્ઞાતિ અંધારણ.

મુંબઈની બાર ગામની જ્ઞાતી અને દેશાવરની જ્ઞાતીઓના મુખ્ય મુખ્ય માણસોનાં મુબારક નામો તથા ટુંક હકીકત.

- (૧) મુંબઈની બાર ગામની નાત એટલે મુંબઈમાં દેશાવરના ૧૨ ગામોના ભેદરાજે આવી વસ્યા છે જેથી તેનું મુંબઈની બાર ગામની નાત એવું નામ રાખવામાં આવ્યું છે.
- (૨) ઉપર લખ્યા પ્રમાણે બાર ગામોની પેટા નાતો મુંબઈ બારગામની નાતની સર્વોપરી સત્તા નીચે આવી ગય છે તેનાં નામો. (૧) વેરાવળ. (૨) દીવ. (૩) માંગરોલ. (૪) જામનગર. (૫) મુરત. (૬) ભરૂચ. (૭) પાટણ. (૮) પોરબંદર. (૯) ઉના. (જેનો વહેવાર મુંબઈ બાર ગામની નાતના હુકમથી અંધી પેટા નાતોમાં અંધ છે.) (૧૦) ભાવનગર. ઉપર મુજબ હાલ દશ નાતો હયાતી ધરાવે છે પહેલાં ૧૨ નાતો હતી પણ હાલ દશ કાયમ છે. બંકરાયાદ અંગાતમાં હાલ કોઈ જ્ઞાતીઅંધુ હસ્તી ધરાવતું નથી.
- (૩) દેશાવરના ગામો ઉપર લખ્યા તેમાં દરેક ગામોમાં સ્થાનિક નાતો કામકાજ કરે છે અને તેઓનો મુંબઈ બાર ગામની નાતમાં સમાવેશ થાય છે. અને તેઓ તો મુંબઈ બાર ગામની નાતના ધારાધોરણોને અનુસરી ચાલે છે પણ કેટલાક રીતરીવાજો અને રીઠીઓમાં ફરક છે તે ક્રમે ક્રમે બારે ગામમાં એક થઈ જવા સંભવ છે. તે વિષે બીજા પુસ્તકમાં વધારે હકીકત બાર પાડવામાં આવશે.



મુંબઈની બાર ગામની નાતના મુખ્ય ગ્રહસ્થો.

પ્રમુખ.

મી. મોસરજી રૂગનાથ અંબાવાળા.

મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી.

મી. જગજીવનદાસ કરસનદાસ મહેતા.

ટ્રસ્ટીઓ.

મી. પુરષોત્તમદાસ ઝિણુભાઈ રાઠોડ.

„ ગોકલદાસ કુંવરજી મહેતા.

કોટવાલ.

મી. ડાહ્યાભાઈ ગોકલદાસ મહેતા.

„ મુંબઈ બારગામની નાતના જ્ઞાતીગૌર.

જેશી ભૂધરજી વિ. લાલજી ગામોટ.

„ વલ્લભજી પરશોત્તમદાસ

મી. પરસોત્તમદાસ ઝીણુભાઈ, મંદીરો નામક રામજી મંદીર બીજા ભોઈવાડામાં, રોકડીઆ હુનુમાનનું મંદીર શેખમેમન સ્ટ્રીટ માં અને ગણુપતીનું મંદીર માટુંગા રોડ ઉપર આવેલા છે તે બાબત લખાણ કરીને ન વર્તવાથી રદ બાતલ કરવામાં આવ્યા છે અને તેનો જ્ઞાતી વહેવાર બંધ કરવામાં આવ્યો છે.



મુંબઈમાં વસ્તી આરગામની પેટા જ્ઞાતીઓના.

આગેવાનો

યા

ટ્રસ્ટીઓ.

વેરાવળ.

૧

શેઠ મોરારજીભાઈ રૂગનાથભાઈ

.. ગોકળદાસ કુંવરજી.

ગોકળદાસ કુંવરજી સ્વર્ગવાસ થવાથી

હાલમાં જગા ખાલી છે.

૨

માંગરોલ

.. કરશનદાસ ડાહ્યાભાઈ

૩

દીવ

.. પરસોતમદાસ નરોત્તમદાસ

.. મોતીરામ કાનજીભાઈ બંગડીવાલા

૪

પોરબંદર

.. ગોકળદાસ ખીમાભાઈ

૫

જામનગર

.. ભીખાભાઈ મુલજીભાઈ

.. પરસોતમદાસ ઝીણાભાઈ રાઠોડ

„ લખમણદાસ નરૌતમદાસ

„ દામોદર ખીમા

પરસોતમદાસ જીણાભાઈનો જ્ઞાતી વહેવાર સને
૧૯૧૬ના સપ્ટેમ્બર મહીનાની ૧૬મી તારીખ
થી આરગમની જ્ઞાતિ અંધ કીધો છે.

૬

પાટણ

„ જીવન રામચંદર

જીવન રામચંદરનો જ્ઞાતી વહેવાર આર
ગમની જ્ઞાતિથી આશરે બે વર્ષ થયાં
અંધ છે.

૭

સુરત તથા ખલાત

આ જ્ઞાતીનાં મુંબઈના આગેવાનોએ પોતાની
સર્વ સત્તા મુંબઈની આરગમની જ્ઞાતિને અર્પણ
કરી આપી છે. તા. ૧૬ મી માહે એપ્રિલ
સને ૧૯૧૬.



દેશાવરમાં વસ્તી આરગામની પેટા જ્ઞાતીઓના આગેવાનો.

યા

દ્રુસ્ટીઓ.

વેરાવળ બંદર

૧. શેઠ લખાભાઈ નારણદાસ
- „ કાલીદાસ લાલજીભાઈ
- „ જેઠાભાઈ પરસોતમદાસ
- „ પ્રેમજીભાઈ ઘેલાભાઈ
- „ વેલજીભાઈ ઘેલાભાઈ

૨ પાટણ બંદર

શેઠ વિરાભાઈ મોનાભાઈ

આ કંદારના જ્ઞાતીવહેવાર તા. ૧૬ મી
સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬ને દીવસથી આરગામ
રજપુત ભોધ જ્ઞાતીથી અંધ થયેલો છે.

૩ માંગરોલ બંદર

- શેઠ ભાઈચિંદ મેઘજી
- „ હીરાભાઈ દેવાભાઈ
- „ જાદવભાઈ દયાળભાઈ
- „ જુઠાભાઈ રામાભાઈ

૪

પૌરબંદર

શેઠ રૂગનાથભાઈ ઓધવજીભાઈ
 ,, મકનભાઈ બીમજીભાઈ
 ,, રતનાભાઈ ગોનાભાઈ

૫

જામનગર

શેઠ લીરાભાઈ લાલજીભાઈ
 ,, સુંદરજીભાઈ આણુંદજીભાઈ
 ,, પ્રેમજીભાઈ લાલજીભાઈ
 ,, પ્રેમજીભાઈ ગોકલભાઈ

૬

દીવબંદર

શેઠ કબાભાઈ લાલાભાઈ
 ,, ગંગાભાઈ જ્યેષ્ઠભાઈ
 ,, મુલજીભાઈ નારણદાસ
 ,, દેવચંદભાઈ વિરચંદભાઈ
 કોટવાલ શેઠ મોતીચંદભાઈ માણેકચંદ

૭

સુરત બંદર

શેઠ અંબારામ ખીમજીભાઈ
 ,, લલુભાઈ ઘેલાભાઈ
 ,, ભુખણદાસ અંબારામ
 ,, ફકીરભાઈ મકનભાઈ

૮ ભરૂચ બંદર

આ કંઠારના આગેવાનોના નામો હજી મળ્યા નથી.

૯ ભાવનગર

આ કંઠારના આગેવાનોના નામો હજી મળ્યા નથી.

૧૦ બાકરાબાદ

આ કંઠારના આગેવાનોના નામો હજી મળ્યાં નથી.

૧૧ બંબાત

આ કંઠારમાં કોઈ પણ જાતીબંધુ હસ્તી ધરાવતું નથી.

૧૨ ઉના (દલવાડા) બંદર

શેઠ ગોવીંદભાઈ નથુભાઈ

.. ભવનભાઈ ઘેલાભાઈ

.. મેઘજીભાઈ પીતાંબરદાસ

.. રામજીભાઈ હસરાજભાઈ

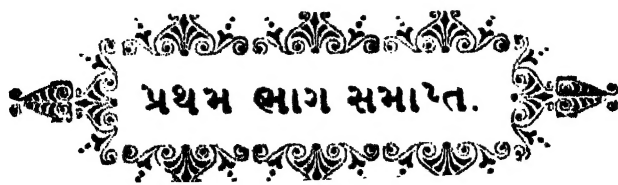
આ કંઠારનો જાતીવહેવાર બારગામની
નાતથી ઘણા વરસો થયા બંધ છે.

લી.

મોરારજીભાઈ રૂગનાથભાઈ અંબાવાલા.

જગજીવનદાસ કરશનદાસ મહેતા.

બારગામની નાતના દૂસ્તીઓ.



પ્રથમ ભાગ સમાપ્ત.

શુદ્ધિ પત્ર.



પાત્ર.	લાઘવ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
પ્રસ્તાવના	૩	અભિમાનની	સ્વાભિમાનની
"	૪	એટલુંજ	એટલુંતો
"	૮	તેમ	તેજ પ્રમાણે
બીજાં પેરેઆક	૫	આવા	આવી રીતે
"	૮	ઉપદેશ	ઉદ્દેશ
૫	૧૨	રહસ્યતો	રહસ્યતો
"	૧૭	રાગ્ન રાણી	રાગ્ન રાણા
૬	૧૧	માણસો	માણસને
૭	૧૪	ભાણા	પાણી
"	"	તોડી	રાખા
૮	૩	તથા	તથા
૧૦	૫	મૂર્તિ	મુર્તિ
૧૧	૨૩	પરમાત્માઓ	પરમાત્માએ
૧૬	૧૨	માળ	માલ
"	૧૪	વ્યાધીઓ	વ્યાધીઓ
"	૨૦	કાઠીઆવાડમાં	કાઠીઆવાડમાં
૧૭	મથાળે	પ્રતિ	પતિ
૨૭	છેલ્લી	ધીરે ધીરે ધીરે	ધીરે ધીરે
૨૮	૫	તેજ	તે





